

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Angela Toht

KAASAVA HARIDUSE RAKENDAMINE JA LASTEAIAÕPETAJATE
TEGEVUSED KÕIKIDE LASTE KAASAMISEL TAVARÜHMAS ÜHE
LASTEAIA NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: nooremlektor Pille Nelis

Tartu 2023

Resümee

Kaasava hariduse rakendamine ja lasteaiaõpetajate tegevused kõikide laste kaasamisel tavarühmas ühe lasteaia näitel

Lasteaiaõpetajatelt oodatakse kõikide laste mõtestatud kaasamist õppe- ja kasvatustegevustesse ning sellega on õpetajatele seatud suur vastutus. Kaasava hariduse rakendamine on küll Eesti hariduskorralduse peamine idee, aga lasteaiaid ja õpetajad on raskustes kõigi laste kaasamisega, sest puudub selge arusaamine ja lähenemine selle rakendamiseks ning õpetajad ei tunne end piisavalt ettevalmistatuna kõigi laste kaasamiseks. Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö eesmärgiks selgitada välja, milliseid tegevusi õpetajad kaasava hariduse rakendamisel tavarühmas teevad ning kuidas toetab lasteaia tegevus õpetajaid kaasava hariduse rakendamisel. Uurimistöös koguti andmed poolstruktureeritud individuaalsete intervjuudega. Selgus, et õpetajad on valmis töötama erivajadustega lastega, kuid neil puudub tugi, mida saavad pakkuda erispetsialistid.

Võtmesõnad: kaasav haridus, erivajadusega laps, lasteaiaõpetaja

Abstract

Usage of inclusive education and kindergarten teachers' actions to include all kids in the normal group on the example of one kindergarten.

Kindergarten teachers are expected senseful inclusion of all kids in teaching and educational activities and through that teachers are given a huge responsibility. Though usage of inclusive education is Estonia's educational organizations main idea, kindergartens and teachers are having difficulties to include all kids because a clear understanding and the way to approach the topic is missing and the teachers do not feel prepared enough to include all children.

Due to that the aim of the bachelor thesis is to find out which activities teachers are using to apply inclusive education in normal group and how kindergartens are supporting the teachers in the application of inclusive education. In the thesis the data was collected through half-structured individual interviews. Turned out that the teachers are ready to work with special needs children but they lack the support that can be offered by specialists.

Keywords: inclusive education, special needs child, kindergarten teacher

Sisukord

Resümee	2
Abstract	2
Sissejuhatus	4
Teoreetiline ülevaade	4
<i>Kaasava hariduse olemus ja selle rakendamine</i>	4
<i>Ootused õpetajale kaasava hariduse rakendamisel</i>	7
<i>Õpetaja roll ja tegevused rühma tasandil</i>	8
<i>Tegevused lasteaia tasandil kaasava hariduse rakendamisel</i>	9
<i>Töö eesmärk ja uurimisküsimused</i>	10
Metoodika.....	11
<i>Valim</i>	11
<i>Andmekogumine</i>	11
<i>Andmeanalüüs</i>	12
Tulemused	13
Arutelu.....	19
<i>Töö piirangud ja praktiline väärtus</i>	22
Tänuõnad	22
Autorsuse kinnitus.....	22
Kasutatud kirjandus.....	23
Lisad.....	27

Sissejuhatus

Eesti Vabariigi põhiseaduse (1992) kohaselt on kõigil õigus haridusele. Aastal 2010 võeti Eestis kaasava hariduse põhimõtete järgimine poliitiliseks eesmärgiks (Kaasav haridus, 2018), mille tulemusel kõik haridustöötajad, juhid ja otsustajad peavad ühiselt vastutama kaasava hariduse rakendamise eest. Hariduspoliitika ja seadusandlus peavad tagama iga õppuri õiguse kaasavatele ja õiglastele haridusvõimalustele (Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur, s.a.), kuid kolmeteist aastat hiljem on ikka veel palju küsimusi ja kahtlusi, kas see on siiski õige tee edasi liikumiseks nii ühiskonnas kui ka koolides ja lasteaedades (Kaasav haridus, 2018).

Kaasava hariduse rakendamisel on oluline roll õpetajal, kellel peavad olema vastavad pädevused ning õpetajatel tuleb regulaarselt oma pädevusi arendada (Trifonova, 2022).

Õpetaja, tase 6, kohustuslike kompetentside hulka kuuluvad õppijate erinevate võimete ja erivajaduste toetamine, kus tegevusi lõimides rakendatakse mängu ja teisi aktiivset õppimist, sh loovust toetavaid meetodeid, lähtudes õppija eripärast, seatud eesmärkidest ja üldoskustest ning kaasava hariduse põhimõtetest (Kutsekoda, 2021). Sellest hoolimata ei tule osa õpetajaid erinevate vajadustega laste koos õpetamisega toime. Selle peamiseks põhjusteks on õpetajate ebapiisav ettevalmistus ning ajapuudus tuge vajavate lastega tegeleda (Riigikontroll, 2020).

Lasteaiaõpetajad ootavad erivajadustega laste õpetamisel toetust eelkõige eripedagoogidelt (Häidkind, *et al.*, 2022) ning erinevatest uuringutest (Lundqvist, 2021; Trifonova, 2022) on selgunud, et tõhusa kaasava hariduse tagamiseks on vajalik erinevate lastega töötavate spetsialistide koostöö. Seega on uurimisprobleemiks, et kaasava hariduse rakendamine on küll Eesti hariduskorralduse peamine idee, aga lasteaia ja õpetajad on raskustes kõigi laste kaasamisega, sest puudub selge arusaamine ja lähenemine selle rakendamiseks ning õpetajad ei tunne end piisavalt ettevalmistatuna kõigi laste kaasamiseks.

Bakalaureusetöö teoreetiline osa annab ülevaate kaasava hariduse olemusest ja õpetaja rollist kõigi laste edukaks kaasamiseks haridusasutuses.

Teoreetiline ülevaade

Kaasava hariduse olemus ja selle rakendamine

Kaasavat haridust mõistetakse UNESCO Salamanca ühisdeklaratsiooni (1994) kohaselt peamiseks suunanäitajaks kaasava hariduse rakendamisel. Selles deklaratsioonis sätestatud põhimõtted lähtuvad võrdsetest võimalustest tegeliku juurdepääsuga õpikogemustele, individuaalsete erinevuste austamise ja kõigile kättesaadava kvaliteetse haridusega, mis keskendub inimeste tugevatele külgedele (Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur,

2009). Seejuures leiab enamik teadlasi, kes kaasava haridusega tegelevad, kas otseselt või kaudselt, et olenemata õpilase võimetest või erivajadusest, tuleb teda vastavalt eale õpetada kodukohalähedases haridusasutuses (Mitchell, 2016).

ÜRO poolt 2006. aastal vastu võetud puuetega inimeste konventsiooniga seoses on arusaam kaasava hariduse rakendamise vajalikkusest levinud kiirelt paljudesse riikidesse (Haridus- ja Noorteamet, 2022). Samas on praktiline hariduskorraldus, tulenevalt kaasava hariduse kontseptsioonist, olnud arenenud riikides pidevas muutuses (Räis, *et al.*, 2016). Kaasava hariduse rakendamine on väga mitmetahuline protsess, mida selgitab Mitchell (2014) tuues välja erinevad komponendid. Näiteks peab kõikidel haridussüsteemitasanditel olema ühine visioon, mis kajastub seadusandluses ja erinevate tasandite hariduspoliitilistes dokumentides. Enamiku õppeajast õpib erivajadusega õppija tavaharidusasutuses kohandatud õppekava järgi, mille mahu ja sisu rakendamisel arvestatakse individuaalset õppekava ja universaalset õpidisaini. Last hinnatakse vastavalt individuaalses õppekavas ettenähtud õpitulemustele. Kohandatud õpetamisel rakendatakse erinevaid tõendatud õpetamisstrateegiaid, käitumuslikke sekkumisprogramme ning sotsiaalsete oskuste kujundamise programme. Aktsepteeritakse õppijate õigust õppida koos eakaaslastega elukohajärgses haridusasutuses ja tagatakse füüsiline juurdepääs ning tugispetsialistide kättesaadavus. Riik, kohalik omavalitsus ja haridusasutus tagavad nii füüsilise keskkonna kui ka vajaliku inimressursi finantsressursside eraldiste näol. Olulised on ühised väärtused ja organisatsioonikultuur (Mitchell, 2014). Kaasav haridus on võimalik ainult siis, kui seda toetab kaasav ühiskond. Samas võib see olla suurimaks takistuseks kaasavale haridusele. See nõuab muutusi õpetajate koolitamisest ning muutusi hariduspoliitikas (UNESCO, 2008).

Eestis ratifitseeriti puuetega inimeste konventsioon 2012. aastal ja seetõttu on ka Eesti hariduskorralduse juhtivaks printsiibiks kaasav haridus, kus igale lapsele pakutakse tema võimetele ja vajadustele vastavat hariduskorraldust (Haridus- ja Noorteamet, 2022). Eesti koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2011) kohaselt peavad õppe- ja kasvatustegevused olema korraldatud nii, et erivajadustega lapse võimetest, terviseseisundist, keelelisest ja kultuurilisest taustast ning isiksuseomadustest tingitud arenguvajaduste toetamiseks tehakse muudatusi või kohandusi lapse kasvukeskkonnas (mängu- ja õppevahendid, ruumid, õppe- ja kasvatusmeetodid jm) või rühma tegevuskavas. Erivajadustega lapse, sealhulgas andeka lapse arengu toetamine lasteaias on meeskonnatöö, mille toimimise eest vastutab lasteasutuse juht (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2011). Samas on Eestis tehtud varasemate uuringute tulemusel näha, et spetsialistid, haridusjuhid ja õpetajad tõlgendavad kaasava hariduse tähendust erinevalt (Häidkind & Oras, 2016; Kivirand *et al.*, 2020). Häidkind'i ja

Oras'e uuringus (2016) leiti, et Eestis defineeritakse kaasava hariduse mõistet nii kitsamalt - erivajadustega laste õpetamine teistega koos, kui ka laiemalt - kõikidel on õigus õppida elukohajärgses haridusasutuses.

Nelis ja Pedaste (2020, lk 45) on sõnastanud definitsiooni kaasava hariduse kohta. Siinses töös lähtutakse kaasava hariduse mõistmisel justnimelt sellest definitsioonist.

„Kaasavaks hariduseks nimetatakse inimõigusi arvestavat ja heale haridusele ligipääsu võimaldavat lähenemisviisi, kus lapsed tajuvad sotsiaalset integratsiooni ja kuuluvustunnet laiemas sotsiaalses võrgustikus, hoolimata nende erivajadustest, ning kaasamine saavutatakse laste aktiivse mõtestatud osaluse ja personaalse lähenemise kaudu lapse arengu toetamisel tema täielikku potentsiaali arvestades“.

Selles definitsioonis esinevad erinevad aspektid, mida saab kaasava hariduse määratlemisel jagada kahte gruppi: filosoofiline olemus ja praktiline olemus.

Filosoofilise olemuse all mõeldakse:

1. Hariduse kättesaadavust, mis tähendab, et kõigil lastel on võrdne võimalus õppida ja areneda tavapärasel keskkonnas.
2. Inimõigused, kus mõeldakse, et kõigil lastel on õigus osaleda alushariduses ja olenemata erivajadustest olla kaasatud tavarühma koos eakaaslastega.
3. Kuuluvustunne, mis tähendab, et erivajadustega lastega arvestatakse ühtmoodi nii perekonnas, kogukonnas kui ka ühiskonnas kui täisväärtusliku ja võrdse liikmeka.
4. Sotsiaalne integratsioon, mis sisaldab positiivseid sotsiaalsed- ja sõprussuhteid eakaaslaste vahel, mis tekitavad sotsiaalset ühtekuuluvust.

Praktilise olemuse all mõeldakse praktilisi rakendusi ja seda selgitavad lähemalt kolm aspekti:

1. Osalemine hariduses, kus sõltumata individuaalsetest erinevustest paigutatakse laps füüsiliselt tavarühma või koolieelsesse lasteasutusse, kus talle võimaldatakse mitmekesiseid tegevusi keskkonnas, mis on kohandatud selliselt, et soodustatakse kõigi laste aktiivset ja mõtestatud osalemist. Täiskasvanud innustavad kõikide laste osalemist nii mängus kui ka õppe- ja kasvatustegevustes.
2. Tugisüsteem, mille all mõeldakse mitmesuguseid toetussüsteeme lastele ja täiskasvanutele, kes lapse arengus toetamisel osalevad. Siin mõeldakse ka pedagoogilist lähenemisviisi või õpikäsitust, mis võimaldab kõigile lastele võimete kohase hariduse. Õpikäsitus ja põhimõtted õppekavas toetavad alushariduse edendamise strateegia järgimist. Veel mõeldakse siin, et kaasava hariduse rakendamisel osalevatel täiskasvanutel on võimalus professionaalseks enesearenguks.

3. Lapse areng, mis tähendab, et iga lapse arengut toetatakse nii, et saavutatakse individuaalsed õpieesmärgid (Nelis & Pedaste, 2020)

Kokkuvõttes võib välja tuua, et kaasav haridus on kompleksne ja sisaldab endas mitmeid komponente, millega kaasava hariduse rakendamisel arvestada tuleb. Alushariduses ei ole veel piisavalt uurimusi tehtud, kuid kooli kontekstis jõudsid Räis jt (2016) oma uuringus järeldusele, et õpetajaskond eelistaks pigem suurendada tavakooli eriklasside arvu kui kaasata rohkem HEV õpilasi tavaklassidesse. See võib olla seotud õpetajate hirmuga, kus nad ei suuda oma ajaressurssi ja teadmisi arvestades õpilasi kõnekalt kaasata või on koolis puudu vajalikud tugistruktuurid (Räis *et al*, 2016). Tõenäoliselt on kaasava hariduse rakendamisel sarnases olukorras ka lasteaiaõpetajad, sest kaasava hariduse komplekssus seab väljakutse ka alushariduses.

Ootused õpetajale kaasava hariduse rakendamisel

Õpetajad peavad olema valmis omandama pädevused õpikeskkonna ja tegevuste kohandamiseks ning mõistma laste mitmekesisust, sest igal erivajadusega lapsel on õigus osaleda lasteasutuse ja kogukonna tegevustes. See on oluline, sest osalemine tavapärastel arenenud lastega samas keskkonnas aitab erivajadustega õpilasel suurendada kuuluvustunnet ja tunnet, et ollakse teiste poolt väärtustatud ja aktsepteeritud (Nelis & Pedaste, 2020). Erivajadustega õppijate õppe korraldamisel on põhiline vastutus õpetajal, kuid siiski tunnevad õpetajad suurt puudust abistavast tugipersonalist nagu tugiisikud ja abiõpetajad (Haridus- ja Teadusministeerium, 2021; Räis *et al*, 2016) ning kaasava hariduse rakendamisel peetakse olulisimaks takistuseks õpetajate piiratud ajaressurssi (Räis *et al*, 2016) ja õpetajate suurt töökoormust (Karindi & Tamm, 2019), mille tõttu pole õpetajatel piisavalt aega õppe diferentseerimisega tegeleda (Külaots, 2016). Kuigi need uuringud on läbi viidud kooli tasandil, võib oletada, et need on sarnased alushariduses.

Kaasamise edukus nõuab õpetajalt tema pädevuste vastavust kutsestandardile ning suutlikkust pakkuda igale lapsele individuaalset tuge. Kutsestandardi Õpetaja, tase 6 järgi märkab õpetaja õppijate toe vajadust ja laste individuaalseid õpivajadusi (sh teistest võimekam õppija); kaasab ja teeb koostööd tugispetsialistide ning kolleegidega abi- ja toetusvajaduse väljaselgitamisel, õppe- ja arendustegevuse planeerimisel ning rakendamisel (sobiva õppemetoodika ja -vormi leidmine, õppe jõukohastamine, õppematerjalide kohandamine, abivahendite rakendamine, individuaalse arenduskava koostamine); koostöös lapsevanematega toetab ja suunab õppijat (Kutsekoda, 2021). Seega on õpetaja roll tulla toime väga erinevate ülesannetega. See tähendab, et õpetaja on saanud piisava ettevalmistuse ning

toetab enda professionaalset arengut tulemaks toime ülesannetega kaasavas õpikeskkonnas. Ka Häidkind ja Oras (2016) leiavad, et kõige olulisem on kaasamise edendamiseks õpetajaid järjepidevalt koolitada. Spetsialistidel on õpetajate oskuste ja teadmiste kujundamisel otsustav roll, et toime tulla erivajadustega õppijatega ning välja töötada sobivad õpetajakoolituse taseme- ja täiendõppe õppekavad (Häidkind & Oras, 2016; Kivirand *et al.*, 2020). Õpetajad vajavad ettevalmistust kaasava hariduse tingimustes demokraatlike väärtuste teemadel, põhiterminoloogias, õppija arengu hindamises ja eripärade sõnastamises, õpikeskkonna ja õppekava kohandamises, õpetamises ning vajalikke oskusi meeskonnatööks ja koostööoskust lapsevanematega (Häidkind & Oras, 2016). On oluline, et asutusesiseselt kavandatakse õpetajatele toetavaid konsultatsioone teiste spetsialistide poolt (Lundqvist, 2021).

Õpetaja roll ja tegevused rühma tasandil

Eesti koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava reguleerib lapse arengu hindamist alushariduses, mis sätestab, et pedagoogid vaatlevad lapsi nende igapäevatoimingutes, vabamängus kui ka õpetaja suunatud tegevustes, mida viiakse läbi kindla plaani alusel (Koolieelse lasteasutuse ..., 2011). Õpetajatel tuleb võimalikult vara märgata (Kõrgesaar, 2020; Sukumaran *et al.*, 2015), identifitseerida, adekvaatselt kirjeldada, töötada välja sekkumine ja sekkuda (Kõrgesaar, 2020) ning arvestada lapse isikuomadustega (lapse arengu hindamine), et selgitada välja võimalikud erivajadused (Kõrgesaar, 2020; Sukumaran, *et al.*, 2015).

Laste arengut tuleb edendada maksimaalselt iga lapse potentsiaaliga arvestades, et saavutada individuaalsed õpieesmärgid. Vajalik on, et laps saab õppimisest positiivseid emotsioone ja kogeb eduelamust. Õpetamine peab tuginema laste huvile ja võimaldama õppimist isiklikust kogemusest, kus laps saab teha ise valikuid nii õppevahendite ja -materjalide kui ka lahenduste osas. Laps kaasatakse kogu õppeprotsessi aktiivselt (Nelis & Pedaste, 2020). Õpetajad aitavad lastel valikuid teha ja ennetada konflikte eakaaslastega, et lastel tekiks ühtekuuluvustunne. Suhted laste ja rühmas töötavate kõigi täiskasvanute vahel on positiivsed. Õpetajad teevad jõupingutusi, et julgustada lapsi aktiivselt rühmategevustes osalema (Lundqvist, 2021).

Erivajadustega laste üheks levinumaks toetamise viisiks on vaimse ja füüsilise rühmakeskkonna kohandamine lapse vajadustest lähtuvalt (Karindi & Tamm, 2019). Õpikeskkonna muutmise võimalusena näevad õpetajad mööbli ümberpaigutamist või sobivama mööbli hankimist (Häidkind & Oras, 2016). Koolieelses lasteasutuses on üheks võimaluseks ka üksi olemise nurgakese loomine, kuhu laps saab soovi korral teistest eralduda. Parema keskkonna loomiseks on õpetajate arvates võimalus ka müra vähendamine (pakkudes

lastele huvitavaid tegevusi tegevusnurkades) ning asjade ülekülluse vältimine (Häidkind & Oras, 2016). Samas ei tähenda kaasav haridus vaid füüsilise keskkonna muutust, vaid eeldab ka sobivate tugiteenusete ja abivahendite pakkumist (Mitchell *et al.*, 2010). Õppe- ja kasvatustegevustes on kesksel kohal sobivate muudatuste ja kohanduste tegemine ning vajadusel koostatakse individuaalne arenduskava, mis lähtub eelnevast hindamisest. Üks viis tõhusaks õpetamiseks on teha seda koostöiselt, kus gruppi juhendavad vähemalt kaks täiskasvanut korraga (Mitchell, 2014).

Õpetaja roll seisneb pidevas tagasisidestamises, juhendamises ja vajaduse korral sekkumises. Tagasiside ja hindamine seisneb laste õppimise ja arengu jälgimises ning peaks toetama kõigi laste (ka erivajadustega laste) tulemuslikku osalemist õppe- ja kasvatustegevustes. Hindamine peaks sisaldama süsteemset lähenemist, kus kasutatakse sobivaid hindamismeetodeid ning tulemuste dokumenteerimist ja analüüsi, mitte pelgalt lapse arengu tabelite täitmist (Nelis & Pedaste, 2020).

Kõikide laste, sh erivajadusega lapse toetamine rühmas on eelkõige õpetaja pädevuses (Kutsekoda, 2021) ja rühmaõpetajal tuleb esinevate probleemidega iseseisvalt hakkama saada, kuid lisaks tegevustele rühmas on vajalik ka koostöö kolleegidega laiemalt lasteaias, et maksimaalselt toetada kõikide laste arengut (Tan, 2021).

Tegevused lasteaia tasandil kaasava hariduse rakendamisel

Mitmetest uurimustest ja kirjandusest võib järeldada, et kaasava hariduse puhul peetakse väga oluliseks koostööd ja meeskonnatööd (Häidkind & Oras, 2016; Koolieelse lasteasutuse..., 2008; Kutsekoda, 2021; Lundqvist, 2021). Meeskonnatöö on vajalik kõikide laste, sh erivajadustega laste, arengu hindamiseks ja toetamiseks ning vastava töökorralduse peab sisse seadma direktor. Meeskond moodustub nendest lasteaia töötajatest, kes konkreetselt selle erivajadusega lapsega tegelevad (rühma õpetajad, õpetaja abi, muusika- ja liikumisõpetaja, tugispetsialistid) ning lapsevanemad (Häidkind & Palts, s.a.).

Nelis jt (2023) juhtumiuuringust selgus, et koostöö tõhusamaks toimimiseks korraldatakse lasteaiaõpetajatele regulaarseid kohtumisi ja arutelusid, kus lahenduste otsimiseks saavad kokku ühised suhtlusgrupid. Veel on õpetajatele toeks tugispetsialistid, kes juhendavad lasteaiaõpetajaid rühmategevustes. Uute kolleegide toetamiseks peetakse oluliseks mentorite rakendamist. Igakülgne koostöö avaldab positiivset mõju õpetajatele kogemuste ja ideede kaudu, lisaks vähendab õpetajate koostöö omavahel materjale jagades töökoormust ja pakub moraalset tuge (Shakenova, 2017).

Kivirand jt (2020) uurimuses leiti, et eeskätt juhtkond on see, kes peab soodustama ja toetama kaasava hariduse rakendamist, kus nende ülesanne on luua toetav meeskond asutuse tasandil ja sobiva töökorralduse organiseerimine õpetajate motiveerimisel ning suunamisel kaasava hariduse rakendamiseks vajaliku kompetentsuse omandamiseks. Leiti ka, et õpetajate personaalne nõustamine on vajalik. Olulist rolli nähti tugispetsialistidel, kes oleksid orienteeritud eelkõige õpetajaid nõustama ja meetoodiliselt juhendama (Kivirand *et al.*, 2020).

Lasteaedades töötavad tugispetsialistidena peamiselt logopeedid, kelle põhiülesanne on tegeleda kõneprobleemidega (Häidkind & Oras, 2016) ja eripedagoogid, kes abistavad õpetajat lapse arengu hindamisel ja toetamisel (Kutsekoda, 2023). Lapse arengu soodustamiseks ja toetamiseks tavarühmas toetub õpetaja tegevuste planeerimisel just eripedagoogile ning tema pädevustele. Eripedagoog juhendab õpetajaid keskkonna kujundamisel ning õppevara- ja meetodite kohandamisel erivajadustega lastele vastavaks (Kutsekoda, 2023).

Töö eesmärk ja uurimisküsimused

Kaasavas rühmaruumis on oluline roll rühmaõpetajatel, kelle pädevuses on märgata teistest eristuvaid lapsi ja õpetades lähtuda kaasava hariduse põhimõtetest (Kutsekoda, 2021). Kuid osa õpetajad ei tule toime erinevate vajadustega laste koos õpetamisega ning tõhusa kaasava hariduse tagamiseks on vaja erinevate lastega töötavate spetsialistide koostöö (Lundqvist, 2021; Trifonova, 2022). Õpetajatel on ebapiisav ettevalmistus ning tuge vajavate lastega tegelemiseks puudub piisav ajaressurss (Riigikontroll, 2020). Seega on uurimisprobleemiks, et kaasava hariduse rakendamine on küll Eesti hariduskorralduse peamine idee, aga lasteaiaid ja õpetajad on raskustes kõigi laste kaasamisega, sest puudub selge arusaamine ja lähenemine selle rakendamiseks ning õpetajad ei tunne end piisavalt ettevalmistatuna kõigi laste kaasamiseks. Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö eesmärgiks välja selgitada, milliseid tegevusi õpetajad kaasava hariduse rakendamisel rühmas teevad ning kuidas toetab lasteaia tegevus õpetajaid kaasava hariduse rakendamisel. Lähtuvalt töö eesmärgist püstitatakse järgmised uurimisküsimused:

1. Milliseid tegevusi õpetajad õppe- ja kasvatustegevuses rakendavad kõigi laste kaasamiseks rühmas?
2. Millised tegevused lasteaias toetavad õpetajaid kaasava hariduse rakendamisel?
3. Millised takistused eksisteerivad kaasava hariduse rakendamisel lasteaias?
4. Kuidas toetada õpetajate toimetulekut kaasava hariduse rakendamisel?

Metoodika

Valim

Valimi moodustasid ühe lasteaia tavarühmade erinevate vanusegruppide õpetajad. Valim moodustati mugavusvalimi alusel, kus intervjueeritavateks valiti need õpetajad, kes olid uuringu läbiviijale kättesaadavad ning valmis koostööd tegema (Rämmer, 2014; Õunapuu, 2014). Osalejaid teavitati, et uuringus osalemine on vabatahtlik ning selleks küsiti osalejatelt informeeritud nõusolek. Uurimuses osales kuus lasteaiaõpetajat.

Planeerides intervjuude tegemiseks kokkusaamisi teavitas töö autor intervjueeritavaid helisalvestise tegemise soovist. Lasteaiaõpetajaid teavitati, et tulemusi kasutatakse ainult uurimistöö tegemise tarbeks, pärast andmete transkribeerimist ehk helisalvestisele kirjaliku kuju andmist salvestised kustutatakse ja pärisnimede asemel kasutatakse töös pseudonüüme (Virkus, 2010), mis on vajalik anonüümsuse tagamiseks.

Intervjuus osalenud viis liiget omavad bakalaureuse kraadi koolieelses pedagoogikas, kellest ühel on lisaks ka muusikaõpetaja kutse ja teisel magistrikraad sotsiaalpedagoogikas ning ühel õpetajal on omandatud algklasside õpetaja kutse keskeri tasemel. Õpetajate vanus jääb vahemikku 33-57 eluaastat ja kõige pikem lasteaias töötatud aeg on 36 aastat ning kõige lühem tööstaaz on 10 aastat. Lasteaiaõpetajad on kokku puutunud mitmete erinevat tuge vajavate lastega: kõnehäiretega (sh kogelejad) lapsed, psüühiliste- ja käitumuslike häiretega lapsed, suhtlemisraskustega lapsed, sagedaste tervishäiretega lapsed, andekad lapsed, õpiraskustega lapsed, füüsilise puudega laps. Diagnoosiga lapsi on ka olnud: autist, ATH laps, diabeedihaige laps ja vesipea.

Andmekogumine

Uuringu läbiviimiseks lasteaias küsiti suuliselt luba esmalt asutuse direktorilt, selgitades uuringu eesmärgi ja tegevusi. Tulenevalt töö eesmärgist valiti bakalaureusetöö uurimismeetodiks kvalitatiivne uurimisviis, mis võimaldab välja selgitada õpetajate arvamusi ja kogemusi ning tõlgendada ja neid kirjeldada (Lepik, *et al.*, 2014). Uurimistöö andmekogumismeetodina kasutati poolstruktureeritud individuaalset intervjuud lasteaiaõpetajatega. Intervjuu kaudu selgitati välja õpetajate toimetulek kaasavas rühmaruumis ja töökorraldus, mida rühmas kõigi laste kaasamiseks rakendatakse, õpetajate arvamused eksisteerivatest takistustest ja toimetuleku toetamisest kaasava hariduse rakendamisel. Intervjuu kava (vt lisa 1) küsimused koostati lähtuvalt uurimisküsimustest, millele vastuseid taheti leida. Intervjuud salvestati autori mobiiltelefoniga kasutades helisalvestuse rakendust ja

salvestamiseks küsiti igalt intervjuueeritavalt eelnevalt luba. Intervjuud toimusid veebruar-märts 2023. a.

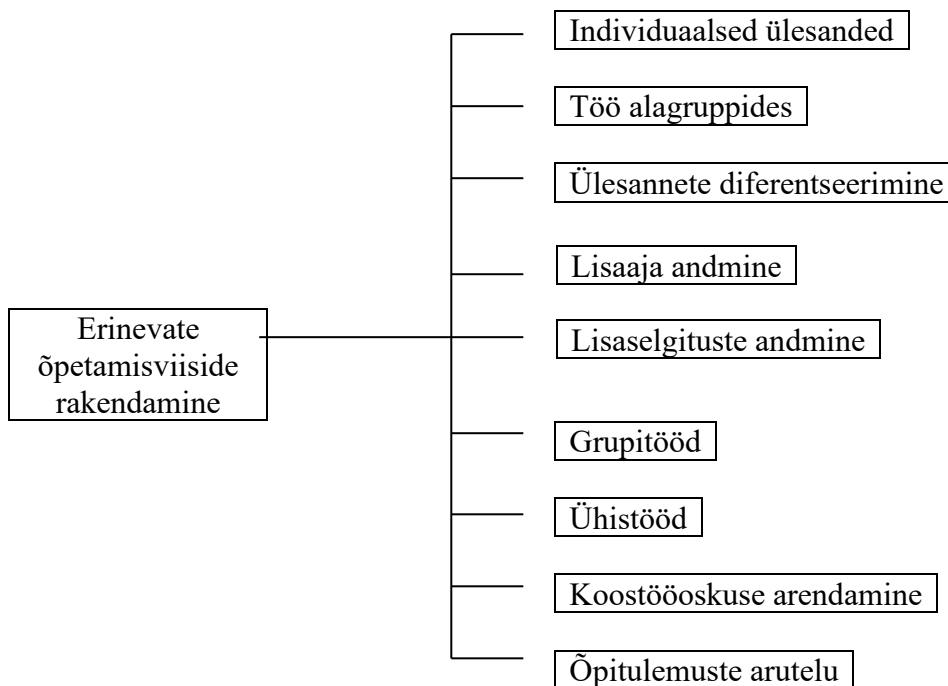
Intervjuud viidi läbi iga õpetajaga individuaalselt neile sobival ajal. Selleks kasutati lasteaias asuvat sel hetkel vaba ja privaatselt ruumi (ühel juhul eripedagoogi tuba, kolmel korral õpetajate tuba ja kahel korral rühmaruumi laste magamise ajal).

Andmeanalüüs

Esialgu kõik autori telefoni helisalvestusprogrammiga salvestatud intervjuud transkribeeriti 2023. aasta märtsikuus kõnetuvastusprogrammi abil, mis on väljatöötatud TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboris (Olev & Alumäe, 2022) ja on kõigile vabalt kättesaadav veebiaadressilt <http://bark.phon.ioc.ee/webtrans/> (Veebipõhine kõnetuvastus, s.a.). Uuringus osalejate nimed asendati pseudonüümidega (Õpetaja 1, Õpetaja 2, Õpetaja 3, Õpetaja 4, Õpetaja 5, Õpetaja 6), mis võimaldab eristada erinevate õpetajate arvamusi ja seisukohti üksteisest. Transkriptsioonid loeti korduvalt üle paralleelselt helisalvestiste kuulamisega ja tekstis esinenud vead parandati ja kustutati liigsed sõnade kordused, mis tekkisid mõttepauside ajal. Intervjuude pikkused jäid vahemikku 21-48 minutit.

Transkriptsioone oli kokku 39 lehekülge, millest kõige pikem oli 8 lehekülge ja kõige lühem 4 lehekülge. Teksti kodeerimiseks kasutati vabavaralist QCMap kvalitatiivset andmetöötlust toetavat keskkonda (Mayring, 2014), mis aitab andmeid organiseerida. Lähtuvalt bakalaureusetöö uurimisküsimustest leiti tekstist tähenduslikud üksused, mis markeeriti ning anti nendele nimetused ehk koodid varem määratletud temadest (Linno, s.a.).

Andmeanalüüsi usaldusväärsuse suurendamiseks kodeeriti teksti korduvalt väikeste ajavahemike tagant (2 nädalat) ja selle käigus tekkis koode 63, millest moodustati 12 kategooriat. Ühe kategooria koodipuu näide on esitatud allpool joonisel 1.

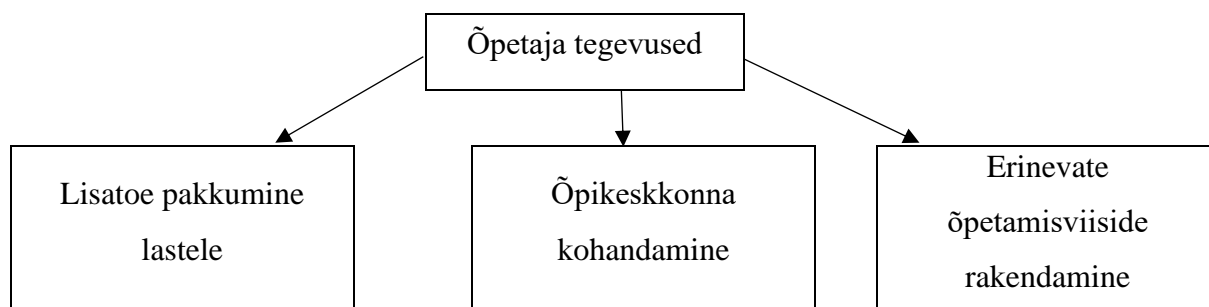

Joonis 1. Näide ühe kategooria moodustamisest.

Tulemused

Käesolevas uurimuses saadud tulemused esitatakse uurimisküsimuste kaupa. Iga uurimisküsimuse juures tuuakse välja tekkinud kategooriad. Kategooriate avamiseks selgitatakse selle sisu koodide põhjal ja tekstis esitatakse illustreerivaid ja tulemusi tõendavaid väljavõtteid intervjuudest.

Esimese uurimisküsimuse „Milliseid tegevusi õpetajad rakendavad õppe- ja kasvatustegevuses kõigi laste kaasamiseks?“ alla tekkis andmeanalüüsi käigus kolm kategooriat (joonis 2).

Joonis 2. Esimese uurimisküsimusega seotud kategooriad.

Lisatoe pakkumine lastele näitab, et õpetajad arvestavad laste eripäradega, võimaldades lapsel täita individuaalseid võimetekohaseid ülesandeid. Tavaliselt toimub

õppetöö kogu rühmaga, kuid mõned lapsed ei suuda suures grupis teistega koos tegutseda, siis olenevalt ülesandest liigub tuge vajav laps nt ühe õpetaja või õpetaja abiga omaette nurgakesse või ruumi ja tegutsevad vajadusel üks-ühele.

No nende erivajadustega laste puhul ongi need individuaalsed ülesanded ikkagi ju head, et siis sa saad temaga koos teha ja muidugi ka andekad lapsed, see kes on nagu hästi arenenud tahaks nagu rohkem teha, et siis temale ka rohkem pingutust nõudvaid asju. Vaatadki lapse sellest individuaalsusest lähtuvalt, et kus just nii palju kui vähegi võimalik, et saaks kõigile ikka tema arengutaseme järgi. (Õpetaja 4)

Lasteaiaõpetajate arvates on toetav ja positiivne kui organisatsioon on võimaldanud raskematel juhtudel või lapse tervislikust seisundist tulenevatel põhjustel rühma kaasata tugiisiku. Kolme intervjuueeritud õpetaja sõnul ei ole aga tugiisiku olemasolu eriliste lastega töötamisel alati hädavajalik. Kergemate erivajaduse juhtude puhul on õpetajatele toeks õpetaja abi, kes saab vajadusel individuaalselt tegeleda tuge vajava lapsega või on õppetegevuste ajal tööl kaks õpetajat, kes jaotavad ülesandeid vastavalt olukorrale.

See sõltub väga palju tugiisikust, kui on hea tugiisik, kes pigem suunab last, siis on väga-väga hästi. Aga kui on tugiisik, kes teeb lapse eest kõik ära, siis ei ole tast pigem väga palju kasu. Et on olnud nii mõlemaid variante, kes laseb lapsel ise kõik teha, on nähtamatult temaga kaasas, ja on tugiisik, kes pigem piirab last ja teeb ise kõik eest ette-taha ära. (Õpetaja 6)

Õpikeskkonna kohandamine on õpetajate jaoks oluline. Uuringus osalenud lasteaiaõpetajate sõnul pööravad nad tähelepanu rühma füüsilisele- ja vaimsele õpikeskkonnale, kus lapsed suurema osa oma päevast viibivad. Välditakse üleliigseid asju ning on loodud erinevate tegevuste jaoks oma n-õ pesad.

Oleme liigendanud rühmaruumid väikesteks pesadeks, määranud seal mängivate laste piirarvu. Nii saab iga laps tegutsemiseks oma koha ja aja ilma et teised tema turvalisust lõhuksid. (Õpetaja 5)

Lasteaiaõpetajad peavad oluliseks positiivseid suhteid nii meeskonnaliikmete kui ka laste vahel. Üks õpetaja tõi välja, et nende rühmas on kokkulepitud käemärgid, mille abil lapsed saavad end teistele rahulikult viisil väljendada.

Oleme kokku leppinud käemärgid-pöial üleval- hea tegu, pöial all- halb tegu, käsi ette-stopp, see on praegu minu mäng. (Õpetaja 1)

Erinevate õpetamisviiside rakendamine on lasteaiaõpetajate sõnul oluline.

Õpetamisviisid peaksid olema mitmekesised, kus lastele pakutakse võimalusel individuaalseid ülesandeid, mis on olulised nende keskendumisvõime arendamiseks. Üks õpetaja töi välja, et tema rühmas ongi kord nädalas individuaalõppepäev, kus lähtutakse laste individuaalsetest vajadustest ning pööratakse erilist tähelepanu laste oskustele, kus neid on vaja järgi aidata.

Lasteaiaõpetajad kasutavad oma töös palju erinevaid võtteid. Tavaliselt toimub õppe- ja kasvatustegevus ühiselt suures grupis, kuhu kõik lapsed on kaasatud, kuid olenevalt õppeülesandest või -eesmärgist jaotatakse lapsi ka väiksematesse gruppidesse. Kitsaskohana nähakse ühistöödes, et erilised lapsed jäävad seal hätta ja märkamata. Lapsi suunatakse üheskoos tegutsema, mis on oluline koostööoskuse arendamiseks. Mitmed õpetajad töid intervjuudes välja, et kaasavad teistest võimekamaid lapsi, et aidata tuge vajavatel lastel õppida. Lasteaiaõpetajate hinnangul vajavad kõik lapsed aegajalt lisaselgitusi ja mõnikord lisa-aega ülesannete lõpetamiseks. Lisaajaga tekib aga mõnikord probleeme, sest olenevalt päevast on päevakavasse planeeritud ka liikumis- ja muusikatunnid.

(...)mõnikord on olukordi, kus tuleb katkestada ja mõnikord võib-olla hiljem edasi teha.

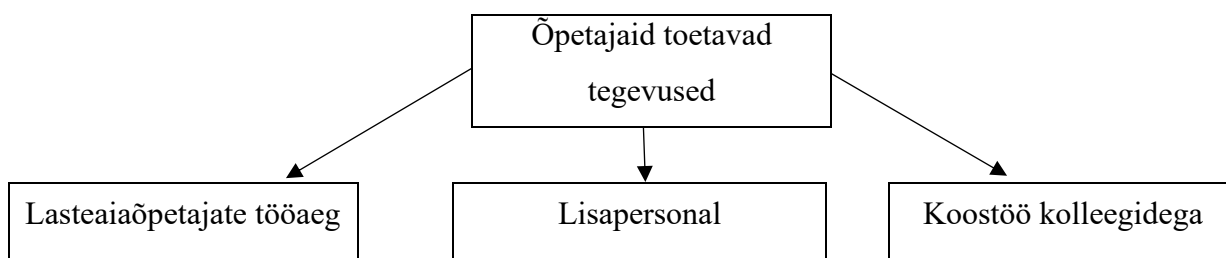
(Õpetaja 3)

(...)ei ole nii, et nüüd on 10 minutit ja siis on nagu kõik. Noh et ikkagi nii palju, et ta saab oma töö lõpetada ja teha ja oma mängu ära panna, et lapsed on ju ka kiiremaid ja aeglasemaid tegutsejaid. (Õpetaja 2)

Mitmete lasteaiaõpetajate sõnul nende rühmades diferentseeritakse ülesandeid, kuid kaks rühmaõpetajat seda pigem ei rakenda või teevad seda minimaalselt.

Õpitulemuste aruteludesse kaasatakse pigem vanemate rühmade lapsi, kus arutletakse lastega, mis õnnestus ja mis oli nende jaoks raske ning mida saaks järgmine kord paremini, kuid nooremate rühmade õpetajad tunnistasid, et seda ei tehta. Kõik õpetajad tunnustavad ja julgustavad lapsi oma töid lõpuni tegema, et pakkuda neile eduelamust.

Teise uurimisküsimuse „Millised tegevused lasteaias toetavad õpetajaid kaasava hariduse rakendamisel?“ alla tekkis kolm kategooriat (joonis 3).

Joonis 3. Teise uurimisküsimusega seotud kategooriad.

Lasteaiaõpetajate tööaeg on varieeruv, kuid olenevalt päevast on 4-5 tundi kõikides lasteaia rühmades kattuv tööaeg, mis võimaldab efektiivsemalt toetada erilist tuge vajavaid lapsi õppe- ja kasvatustegevustes. Intervjuudest selgus, et lasteaiaõpetajad töötavad kahe õpetaja süsteemis ja rühmameeskonda kuulub ka õpetaja abi. Ühes intervjuueeritud lasteaiaõpetaja rühmas töötab ka tugiisik, kes on vajalik ühe lapse tervisest tuleneva probleemi tõttu.

On kattuv tööaeg. Minu meelest väga hea tööaeg on meil sellepärast, et õpetaja, (...) et on pikalt kaks õpetajat koos just nimelt õppetegevuste ajal ja eriti just käeliste tegevuste ajal, et sul on kaks õpetajat, et siis saab jaotada neid lapsi. Et ei pea üks õpetaja üksi tegema, õpetaja abi saab siis tegeleda nende lastega, kes parasjagu siis selle käelise tegevuse või mingi sellise intensiivse õppetegevusprotsessiga ei tegele. (Õpetaja 2)

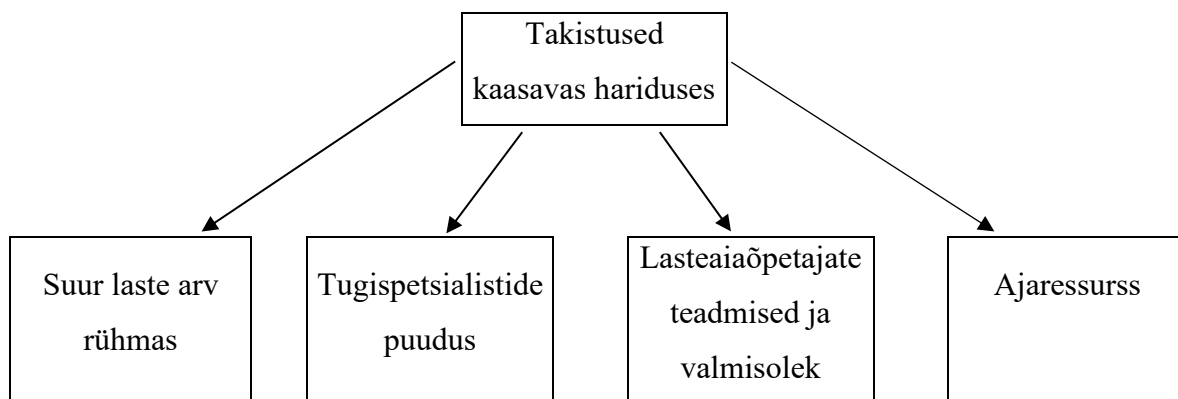
Sellise töökorralduse puhul, kus rühma on kaasatud ka lisapersonali, saab lasteaiaõpetaja korraldada õppe- ja kasvatustegevust samal ajal kui tugiisik on lapsele toeks tema personaalsete probleemide lahendamisel ja aitamisel.

Koostöö kolleegidega on uuringus osalenud lasteaiaõpetajate arvates väga oluline, kus kõikide laste kaasamiseks õppetegevustesse on vajalik hea rühmameeskonna koostöö, mille iga liige teab oma ülesannet. Ka koostööd teiste asutuses töötavate kolleegidega peetakse tähtsaks, kus vajadusel saab tuge mõne probleemi lahendamisel.

(...)kui on ikkagi mure ja probleem, siis otsin ka lihtsalt sellist väikest nippi, kuidas mingit asja lahendada just näiteks õppetegevuses. Et siis, või siis tegelikult olen saanud alati nagu nendelt kolleegidelt ikkagi vastuseid. (Õpetaja 4)

Koostööd tehakse ka muusika- ja liikumisõpetajatega, eripedagoogidega, õppealajuhataja ja direktoriga ning lapsevanematega.

Kolmanda uurimisküsimuse „Millised takistused eksisteerivad kaasava hariduse rakendamisel lasteaias?“ alla tekkisid andmeanalüüsi käigus neli kategooriat, mis on esitatud joonisel 4.

Joonis 4. Kolmanda uurimisküsimusega seotud kategooriad.

Suur laste arv rühmas on kõigi uuringus osalenud õpetajate arvates suureks probleemiks laste kaasamisel õppe- ja kasvatustegevustesse. Ühe õpetaja arvates vajaksid mõned lapsed hoopis tasandus- või sobitusrühma, mida aga selles väikeses lasteaias pakkuda ei ole. Õpetajad tõid välja, et teistest eristuv laps jääb sageli tahaplaanile ja teda on suures grupis raske märgata.

Põhimõtteliselt toetan kaasavat haridust, aga lasteaias on seda võimalik teha ainult laste arvu vähendamisega rühmas ja mitte 1-2 lapse vaid grupis ei tohiks olla üle 10 lapse. Muidu see pole reaalselt võimalik, kannatab kõigi laste närvisüsteem ja samuti õpetajate oma. (Õpetaja 1)

Tugispetsialistide puudus lasteaias on eriti terav probleem. Uuringust selgus, et lasteaia kõikides rühmades on mitmeid kõneprobleemidega lapsi, kuid asutuses puudub logopeed, kelle pädevuses oleks selliste probleemidega tegeleda. Õpetajate jaoks on oluline, et nad saaks vajadusel pöörduda tugispetsialisti poole abi ja toe saamiseks, kuid kuna eripedagoogid, kes lasteasutuses väikese koormusega töötavad ei saa pakkuda toetust vajalikul määral. Tugispetsialistid jõuavad tegeleda enamasti ainult koolieelikutega ning nooremad lapsed jäävad seetõttu abist ilma.

(...)meil ei ole neid tugispetsialiste, kelle poole pöörduda. Meil ei ole neid lasteaias. Esiteks ju elame me maapiirkonnas, mis tähendab, et kahekümne viie kilomeetri kaugusel on ju siis see koht, kuhu inimesed saaksid pöörduda. Aga seal ju ka ei saa, seal on kuudepikkused järjekorrad, (...). Ja kui sa ühe korra sinna logopeedile saad, siis sellest on ju vähe abi. Seal peaks ta iganädalaselt käima. (Õpetaja 2)

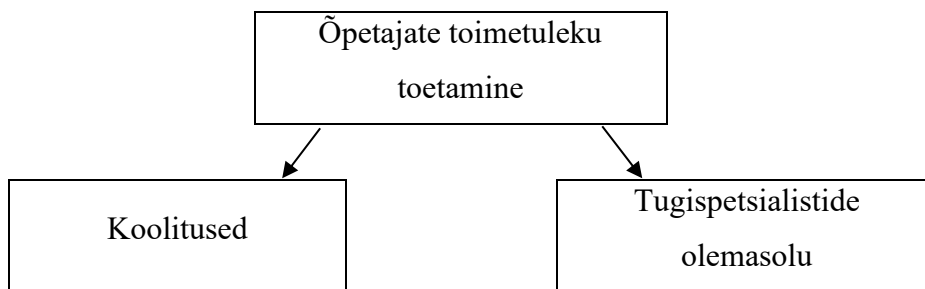
Lasteaiaõpetajate teadmised ja valmisolek tegelemiseks erivajadustega lastega on tehtud uuringu põhjal õpetajatel olemas, kuid mitmed tunnevad, et neil puuduvad teadmised ja oskused tegelemiseks spetsiifiliste probleemidega, kus oleks suureks abiks hoopis eripedagoog, logopeed või psühholoog.

(...) võib-olla selliste väga spetsiifiliste erivajadustega ikkagi ka teadmiste puudus ma arvan õpetajatel, et noh, minu jaoks ju õppisin nüüd, lõpetasin üle kümne aasta tagasi. Tänapäevaks on see võib-olla muutunud, aga tol ajal ma tundsin tegelikult puudust, et juba selle õppimise käigus erivajadustest oleks võinud olla rohkem loenguid, aineid, et teadmised selles valdkonnas oleks suuremad. Et juba tööle minnes siis natukene võib-olla tunneks ennast kindlamalt. (Õpetaja 3)

Ajaressurss on õpetajatel piiratud, kuid teistest eristuvad ja tuge vajavad lapsed nõuavad lasteaiaõpetajatelt rohkem tähelepanu ja aega, et nendega individuaalselt tegeleda. Lisaks õppe- ja kasvatustegevusele tuleb õpetajatel tegeleda õppekavade koostamise ja dokumentatsiooniga, osaleda koosolekutel, korraldada üritusi jne.

Erivajadusega laste ärevustase on väga kõrge, nii et nende maharahustamine võtab väga kaua aega (...). Suur osa õpetaja tööajast kulub probleemide selgitamise-lahendamise-nende üle arutlemise peale. (Õpetaja 1)

Neljanda uurimisküsimuse „Kuidas toetada õpetajate toimetulekut kaasava hariduse rakendamisel?“ alla tekkis andmeanalüüsi käigus kaks kategooriat (joonis 5).

Joonis 5. Neljanda uurimisküsimusega seotud kategooriad.

Koolitused, enese täiendamine ja erinevate võimalustega kursis hoidmine, mis kaasava haridusega kaasas käib on lasteaiaõpetajate sõnul olulised. Lasteaed, kus uuritavad töötavad võimaldab üsna suures mahus ise koolitusi valida, et sellega õpetajate professionaalset taset tõsta. Lasteaiaõpetajad ka ise hangivad erinevaid teemakohaseid materjale, et olla teadlikud ja end uuendustega kursis hoida.

Kui on väga eriline laps rühmas, nagu meil (...), siis saame alati selle koolituse ja teadmised, aga alati ei ole see teadmine, on teoorias nagu kõik väga läbitav, aga praktikas tuleb ikkagi kogemuste, praktika siis tuleb ikka kogemuste kaudu. Mina arvan. (Õpetaja 5)

Tugispetsialistide olemasolu erivajadustega lastega töötades on hädavajalik hoolimata lasteaiaõpetajate püüdlustest kaasavas hariduses hakkama saada. Lasteaiaõpetajad küll harivad ennast, kuid peamine tugi, mida saaks pakkuda tugispetsialistid on väga kasin või puudub sootuks. Uuringus osalejate arvates oleks vaja spetsialiste, kes tegeleksid mitte ainult kõnehäiretega lastega, vaid ka selliste lastega, kellel on käitumisprobleemid ja see murekoht aasta aastalt järjest süveneb. Ühe õpetaja arvates on juba riigi tasandil täiesti tegemata töö erivajadustega lastele tugiteenuste pakkumine, spetsialiste lihtsalt ei ole. Õpetajate sõnul on juhtkond teinud kõik selleks, et vabad ametikohad täita, kuid puuduvad vastava kvalifikatsiooniga inimesed, kes tuleksid seda tööd tegema.

Arutelu

Kaasav haridus on terviklik lähenemisviis, mis sisaldab endas palju erinevaid tahke, millega lasteaiaõpetajatel tuleb lasteaias töötades arvestada. Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, milliseid tegevusi õpetajad kaasava hariduse rakendamisel rühmas teevad ning kuidas toetavad lasteaia tegevused õpetajaid kaasava hariduse rakendamisel.

Esimese uurimisküsimusega sooviti teada saada, milliseid tegevusi lasteaiaõpetajad rakendavad õppe- ja kasvatustegevustes, et kõik lapsed oleksid kaasatud. Lasteaiaõpetajate sõnul pakuvad nad lastele tuge erineval moel. Arvestatakse lapse isikuomadustega ja püütakse leida võimalusi, et tegeleda lisatuge vajava lapsega individuaalselt. Õpetajad jälgivad, et üleminekud ühelt tegevuselt teisele oleksid sujuvad ning kasutatakse ka päevaplaani visualiseerimist piltide abil. Kõrgesaar (2020) ning Sukumaran jt (2015) on oma uurimustes jõudnud järeldusele, et õpetajatel tuleb märgata lapse eripära ja sellest tulenevalt tuge pakkuda. Lasteaiaõpetajad peavad oluliseks ka rühma füüsilise keskkonna kujundamist pöörates tähelepanu rühmaruumi korrektsusele, kus ei oleks üleauseid asju, mis võivad mõnes lapses tekitada lisasegadust. Oluliseks peetakse eraldatud nurgakesi, kuhu saab vajadusel last suunata rahunema, mis aitab säilitada rahuliku õhkkonna rühmas. Ka varasematest uuringutest (Karindi & Tamm, 2019; Häidkind & Oras, 2016) on välja tulnud, et õpetajad näevad erivajadustega laste toetamise ühe võimalusena just rühmaruumi kohandamist ja erinevate tegevuskeskuste loomist, mis võimaldavad lastel tegutseda üksinda või väiksemas grupis. Seetõttu on oluline, et õpetajad seda teadvustaksid ja rühmaruumi ka selliselt kohandaksid, et lastel oleks võimalik eralduda, teha tööd individuaalselt, väikestes

rühmades või ühiselt suures rühmas. Samamoodi tuleb õpetajatel mõelda, et kõigile lastele oleks pakkuda sobivad vahendid ja õppematerjalid.

Lastele pakutakse mitmeid erinevaid õppimisviise. Olenevalt ülesandest, kas suures rühmas, väiksemas grupis või individuaalselt. Mõnikord saavad tublimad lapsed nõrgemaid aidata ning lapsi suunatakse koostööle. Ülesandeid diferentseeritakse, kuid selgus, et seda ei tee kõik lasteaiaõpetajad. Vanemate lastega arutletakse õpitulemuste üle, kuid nooremate rühmade puhul seda pigem ei tehta. Lapsi motiveeritakse ja tunnustatakse hea sõnaga ning tagatakse eduelamus õppimisest, õppetegevused on mängulised. Ka Kutsestandard: Õpetaja, tase 6 (Kutsekoda, 2021) seab õpetajatele nõuded, kus õpetajatel tuleb lähtuda kaasava hariduse põhimõtetest ning arvestada õppija võimeid ja vajadusi.

Kokkuvõtteks saab õpetajate tegevustest järeldada, et õpetajad püüavad arvestada erinevat tuge vajavate lastega ning pööravad tähelepanu sellele, et kõikidel lastel oleks rühmakeskkonnas hea olla ja mis on kaasava hariduse rakendamisel oluline.

Teise uurimisküsimusega sooviti teada saada, millised tegevused lasteaias toetavad õpetajaid kaasava hariduse rakendamisel. Lasteaiaõpetajate sõnul on toetavaks teguriks kindlasti pikk kattuv tööaeg. Sellise töökorralduse puhul on võimalik ülesandeid jaotada rühmameeskonna liikmete vahel ja seega tõhusamalt tuge vajavaid lapsi toetada. Ka Mitchell (2014) on oma uuringus välja toonud, et koostöine õpetamine, kus gruppi juhendavad üheaegselt vähemalt kaks täiskasvanut on üks efektiivsetest õpetamise viisidest. Järelikult tuleks õpetajate tööaega planeerides arvestada sellega, et õppetegevuste ajal oleks korraga tööl mõlemad rühmaõpetajad, sest nii on võimalik tõhusamalt toetada erinevat tuge vajavaid lapsi kaasavas rühmaruumis.

Tugiisiku olemasolu rühmas on samuti üks lisatõe pakkumise võimalustest. ja see võimaldab õpetajal paremini toime tulla. Lasteaiaõpetaja saab tegeleda õppe- ja kasvatustööga ning tugiisik on vajadusel lapse jaoks kogu aeg olemas. Samal ajal tuleb jälgida, et ka õpetaja lapsega tegeleb ja tugiisik abistab vaid vajadusel. Oluline on võimaldada lapsel aktiivselt tegutseda ja vajadusel pakkuda tuge. Õpetajate sõnul ei toeta kuidagi lapse arengut see, kui tema eest asjad ära tehakse, millega ta tegelikult ise hakkama saab. Siinkohal on olulised rühma meeskonna omavaheline hea koostöö ja eelnevalt läbiräägitud kokkulepped, millest kõik osapooled kinni peavad. Kõikides rühmades on mõni lisatuge vajav laps, kuid sageli lasteaias puudub lisapersonal, kes sellisel juhul saaks õpetajat abistada. Ka Haridus- ja Teadusministeeriumi (2021) uuringust selgus, et õpetajad tunnevad kõige suuremat puudust just abistavast personalist. Sellest saab järeldada, et erinevates asutustes ilmnevad samad probleemid, mis vajaksid lahenduste otsimist.

Lasteaias on kokku kutsutud ka tugimeeskond, mis võimaldab üheskoos arutada tekkinud probleeme ja neid üheskoos lahendada, kuid oodatakse, et need kokkusaamised oleks korrapärased. Ka Nelis'e jt (2023) juhtumiuuringust selgus, et koostöö paremaks toimimiseks on vaja regulaarseid kohtumisi. Lasteaiaõpetajad tunnevad, et vajavad suuremal määral tugispetsialistidega koostöö võimalusi, kuid ajapuudusel pole see võimalik. Järelikult tuleks lasteaias arutada ja läbi mõelda võimalused ja töökorraldus, et soodustada tõhusat koostööd.

Kolmanda uurimisküsimusega sooviti teada saada, millised takistused eksisteerivad kaasava hariduse rakendamisel lasteaias. Esimeste tähelepanekutena tõid lasteaiaõpetajad välja, et takistuseks on kindlasti suur laste arv rühmas ning tugispetsialistide ja ajaressursi puudus. Õpetajate arvates ei tohiks rühmad olla nii suured (~20 last) kui rühmas on erivajadustega lapsi. Õpetajate sõnul võtavad ühest küljest erivajadustega lapsed küll palju tähelepanu, kuid teisalt kipuvad nad jääma ikkagi tahaplaanile, sest pole piisavalt aega, et nendega vajalikul määral individuaalselt tegeleda. Räis jt (2016) ja Karindi & Tamm (2019) on ka oma uurimistulemustes välja toonud, et kaasava hariduse rakendamisel on oluliseks takistuseks õpetajate piiratud ajaressurss ja suur töökoormus. Järelikult tuleks laste arvu rühmas vähendada, kui on vajadus paigutada erivajadustega lapsi tavarühma.

Tugispetsialistide puudus on selles lasteaias probleemiks. Igas rühmas on kõneprobleemidega lapsi, kuid õpetajatel tuleb selles olukorraga ise hakkama saada. Näiteks on õpetaja ise võtnud kasutusele logopeedilise õppemäng „Kõnevurr“, millega saab mänguliselt laste kõnet arendada ja see meeldib lastele. Häidkind ja Oras (2016) on uuringus välja toonud, et lasteaedades töötavad tugispetsialistidena peamiselt logopeedid ja eripedagoogid, kuid antud lasteaias pole juba aastaid logopeedi olnud.

Valmisolek töötamiseks erivajadustega lastega on õpetajate endi sõnul olemas, kuid spetsiifilistest teadmistest erivajadustega lastega tegelemisel jääb puudu. Ka Häidkind ja Oras (2016) on oma uuringus välja toonud, et kaasamise edendamiseks on vajalik õpetajaid pidevalt koolitada.

Neljanda uurimisküsimusega sooviti teada saada, kuidas toetada õpetajate toimetulekut kaasava hariduse rakendamisel. Tulemustest selgus, et suurim tugi, mida lasteaiaõpetajad ootavad on seotud just tugispetsialistidega, kuid nendest on kõige suurem puudus. Kuna kõikides rühmades on kõneprobleemidega lapsi, siis on vajalik ka logopeediline tugi, aga lasteaias pole juba mitmed aastad logopeedi ametikoht täidetud olnud. Majas töötavad küll kaks eripedagoogi, kuid mõlemad on osalise koormusega ja seetõttu ei

jõua nad kõikide lastega tegeleda. Kivirand jt (2020) uurimuses leiti samuti, et oluline roll on just tugispetsialistidel, kes nõustaksid ja juhendaksid rühmaõpetajaid.

Lasteaiaõpetajatele pakutavate koolitustega on antud asutuses õpetajate sõnul hästi. Õpetajatel võimaldatakse erinevatel koolitustel osaleda ja neid ka ise valida. Kivirand jt (2020) uurimuses leiti samuti, et kaasava hariduse rakendamist tuleb juhtkonna poolt soodustada ja organiseerida sobiv töökorraldus, mis motiveeriks omandama vajalikud kompetentsid. Võib olla tasub mõelda koolitustele, kus osaleb osa lasteaia meeskonnast sh juhid, lasteaiaõpetajad ja tugispetsialistid.

Töö piirangud ja praktiline väärtus

Töö üheks piiranguks on autori uurimistöö kirjutamise oskus. Autoril puudub ka varasem intervjuerimise kogemuse, mille tõttu jäi kindlasti olulist infot puudu.

Andmetöötlusprogrammiga oli autor varasemalt veidi tutvunud, kuid töötamine sellega osutus keeruliseks. Töö praktiliseks väärtuseks on olukorra kaardistus kaasava hariduse rakendamiseks vajalikest tingimustest lasteaias. See näitab, millele mõelda ja milliseid arendustegevusi lasteaias planeerida, et soodustada kaasava hariduse rakendamist. Kuigi töö on koostatud ühe lasteaia näitel ja ei võimalda üldistamist, saavad selle näitel ka teised lasteaiaid mõelda, milline on nende olukord ja millega edasi tegeleda kaasava hariduse rakendamisel.

Tänu sõnad

Autor soovib südamest tänada bakalaureusetöö juhendajat Pille Nelist, kes oli väga mõistev ja toetav kogu töö kirjutamise aja jooksul. Autor soovib tänada ka lasteaiaõpetajaid, kes leidsid aega, et panustada selle töö valmimisse.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Angela Toht

/Allkirjastatud digitaalselt/

22.05.2023

Kasutatud kirjandus

- Eesti Vabariigi põhiseadus (1992). *Riigi Teataja I*, 1992, 26, 349.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>
- Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur (2009). *Juhtpõhimõtted kaasava hariduse kvaliteedi arendamisel. Soovitused poliitikakujundajatele*. Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur. https://www.european-agency.org/sites/default/files/key-principles-for-promoting-quality-in-inclusive-education_key-principles-ET.pdf (lk 13)
- Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur (s.a.). *Agentuuri seisukohavõtt kaasava hariduse süsteemide suhtes*.
<https://www.european-agency.org/sites/default/files/PositionPaper-ET.pdf>
- Häidkind, P. & Oras, K. (2016). Kaasava hariduse mõiste ning õpetaja ees seisvad ülesanded lasteaedades ja esimeses kooliastmes. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri nr 4(2)*, lk 60–88.
<http://dx.doi.org/10.12697/eha.2016.4.2.04>
- Häidkind, P. & Palts, K. (s.a.). Lapse arengu hindamise ja toetamise juhendmaterjal koolieelsetele lasteasutustele. *Lapse arengu hindamine ja koostöö lapsevanematega, ptk 2*. https://www.hm.ee/sites/default/files/juhendmaterjal_alusharidus.pdf
- Häidkind, P., Šuman, C., & Vint, K. (2022). Tegevusuuring kaasavas lasteaiarühmas: koolitused ja nõustamine õpetajatele. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, nr 10(1), 2022, 7–32. <https://doi.org/10.12697/eha.2022.10.1.02>
- Kaasav haridus (2018). *Tartu Ülikool*. <https://sisu.ut.ee/kaasavharidus/>
- Karindi, K. & Tamm, R. (2019). *Lasteaiaõpetajate ja eripedagoogi koostöö erivajadustega laste üldoskuste arengu toetamisel*. Magistritöö.
<http://dspace.ut.ee/handle/10062/63283>
- Kivirand, T., Leijen, Ä., Lepp, L., & Malva, L. (2020). Kaasava hariduse tähendus ja tõhusa rakendamise tegurid Eesti kontekstis: õpetajaid koolitavate või nõustavate spetsialistide vaade. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(1), 48–71. doi:
<https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.1.03>
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011), *Riigi Teataja I 2008*, 23, 152.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772>
- Kutsekoda (2023). *Kutsestandardid: Eripedagoog, tase 7*.
<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/11129344>

- Kutsekoda (2021). *Kutsestandardid: Õpetaja, tase 6*.
<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10822306>
- Kõrgesaar, J. (2020). *Sissejuhatus hariduslike erivajaduste käsitlusse*. Kolmas, täiendatud ja parandatud väljaanne. Tartu Ülikooli Kirjastus.
https://www.researchgate.net/profile/Jaan-Korgesaar/publication/344278520_Sissejuhatus_hariduslike_erivajaduste_kasitlusse/links/5f62edc692851c07896d8a3c/Sissejuhatus-hariduslike-erivajaduste-kaesitlusse.pdf
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Strömpl, J. (2014). *Intervjuu*.
<https://samm.ut.ee/intervjuu>
- Linno, M. (s.a.). *Kvalitatiivsed uurimismeetodid haridusteadustes*.
<https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/kodeerimine-ja-kategoriseerimine>
- Lundqvist, J. (2021). Ways to implement preschool inclusion: A multiple-case study. *International Journal of Educational Research Open*.
<https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1016/j.ijedro.2021.100097>
- Lundqvist, J. (2021). Ways to implement preschool inclusion: A multiple-case study School of Education, Culture and Communication, Mälardalen University, Västerås, Sweden *International Journal of Educational Research Open*. <https://www-sciencedirect-com.ezproxy.utlib.ut.ee/science/article/pii/S2666374021000674>
- Mayring, P. (2014). *Qualitative Content Analysis Theoretical Foundation, Basic Procedures and Software Solution*. <https://qualitative-content-analysis.org/wp-content/uploads/Mayring2014QualitativeContentAnalysis.pdf>
- Mitchell, D., Morton, M. & Hornby, G. (2010). Education that fits: Review of International trends in the education of students with special educational needs. Final Report. Christchurch: University of Canterbury. *Ministry of Education*.
https://ir.canterbury.ac.nz/bitstream/handle/10092/5766/12625188_Literature-Review-Use-of-the-IEP.pdf?sequence=1
- Mitchell, D. (2014). *What really works in special and inclusive education: using evidence-based teaching strategies*. (2nd ed.). Abingdon: Routledge.
- Mitchell, D. (2016). Kaasavad haridusstrateegiad kaasava hariduse juhtriigis Uus-Meremaal. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 4(2), 8 – 18.
<http://dx.doi.org/10.12697/eha.2016.4.2.02>
- Nelis, P. & Pedaste, M. (2020). Kaasava hariduse mudel alushariduse kontekstis: süstemaatiline kirjandusülevaade. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, nr 8(2), 2020, 138–163. <https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.2.06>

- Nelis, P., Pedaste, M., & Šuman, C. (2023). Kaasava hariduse rakendamine Eesti lasteaedades kaasava hariduse teoreetilise mudeli põhjal: juhtumiuuring. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 11(1), 48-74.
<https://doi.org/10.12697/eha.2023.11.1.03>
- Olev, A & Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic J. Modern Computing*, Vol. 10 (2022), No. 3, pp. 409–421.
<https://doi.org/10.22364/bjmc.2022.10.3.14>
- Riigikontroll (2020). *Hariduse tugiteenuste kättesaadavus*.
<https://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2516/language/et-EE/Default.aspx>
- Räis, M. L., Kallaste, E., & Sandre, S. L. (2016). Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus. Uuringu lõppraport.
<https://centar.ee/uus/wp-content/uploads/2017/01/Pohiraport-final.pdf>
- Rämmer, A. (2014). *Valimi moodustamine*. <https://samm.ut.ee/valimid>
- Shakenova, L. (2017). The Theoretical Framework of Teacher Collaboration, *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 20(2), 34-48.
<http://dspace.khazar.org/jspui/bitstream/20.500.12323/3530/1/2.Lyailya.20.02.2017.2.pdf>
- Sukumaran, S., Loveridge, J. & Green, V. (2015). Inclusion in Malaysian integrated preschools. *International Journal of Inclusive Education*, 2015 Vol. 19, No. 8, 821–844. <http://dx.doi.org/10.1080/13603116.2014.981229>
- Tan, R. (2021). Exploring Successful Inclusive Practice in China: An Inclusive Public Kindergarten in Shanghai. In A. Köpfer, J. J.W. Powell, R. Zahnd (Hrsg.) *Handbuch Inklusion international Globale, nationale und lokale Perspektiven auf Inklusive Bildung. International Handbook of Inclusive Education Global, National and Local Perspectives*, 313–327. Verlag Barbara Budrich Opladen, Berlin, Toronto.
<https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/46311>.
- Trifonova, M. (2022). Quality of education and care in kindergartens and their readiness for inclusive education in Bulgaria. *European Journal of Special Needs Education*.
<https://doi.org/10.1080/2154896X.2022.2062905>
- UNESCO, (2004). Education for All: The Quality Imperative. EFA Global Monitoring Report 2005. UNESCO.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000137333/PDF/137333eng.pdf.multi>
- UNESCO (2008). *Kaasav haridus: Tee tulevikku, rahvusvaheline hariduskonverents*, 48. istung, lõppraport. UNESCO.

http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/resources/ice_2008_final_report_eng.pdf
(lk 76)

Veebipõhine kõnetuvastus (s.a.). <http://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>

Virkus, S. (2010). *Uurimiseetika*. Tallinna Ülikool.

<https://www.tlu.ee/~sirvir/Infootsingu%20teooria/Infokaitumise,%20info%20hankimise%20ja%20%20otsingu%20ning%20infopadevuse%20uurimise%20meetodid/uurimiseetika.html>

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence

Lisad

Lisa 1

Intervjuu kava

Taustaandmed

- ❖ Mis on Teie vanus?
- ❖ Milline on Teie kvalifikatsioon?
- ❖ Mitu aastat olete lasteaias õpetajana töötanud?
- ❖ Mis vanuserühma lapsi praegu õpetate?
- ❖ Missuguste erinevate vajadustega või erinevat tuge vajavate lastega olete oma töös kokku puutunud?

1. Õpetamisstrateegiad ja meetodeid, mida õpetajad rakendavad õppe- ja kasvatustegevuses kõigi laste kaasamiseks.

- 1.1 Kuidas teie rühmas kaasatakse igapäevastesse tegevustesse tuge vajavaid lapsi?
- 1.2 Kuidas Te arvestate õppe- ja kasvatustegevuses laste eripäradega?
 - 1.2.1 Milliseid meetodeid või tehnikaid Te kasutate erivajadustega laste kaasamisel igapäeva tegevustesse?
 - 1.2.2 Kuivõrd Te rakendate tööd alarühmades?
Too palun näiteid oma tööst.
 - 1.2.3 Kuivõrd Te rakendate individuaalseid ülesandeid?
 - 1.2.4 Kuivõrd Te rakendate ühistööde tegemist?
 - 1.2.5 Kuidas Teie toetate laste koostööoskuse arendamist?
- 1.3 Kuidas Teie kohandate õpetamist ja õppimist iga lapse arengust lähtuvalt?
 - 1.3.1 Kuivõrd Te rakendate ülesannete diferentseerimist (ehk erineva raskusastmega ülesandeid ühes tegevuses)?
 - 1.3.2 Kuivõrd Te võimaldate lapsele vajadusel lisaega?
 - 1.3.3 Kuivõrd Te pakute lapsele täiendavaid või lisaselgitusi?
- 1.4 Kui palju ja kuidas Te kaasate lapsi nende endi õpitulemuste aruteludesse?
 - 1.4.1 Mida Te selleks täpselt teete?

2. Töökorraldus, mis toetab õpetajaid kõigi laste kaasamisel.

- 2.1 Kes kuuluvad rühma meeskonda?

- 2.2 Milline töökorraldus on teie rühmas? (Töögraafikud, kattuv tööaeg)
- 2.3 Kas erivajadusega lapsel on hetkel või on olnud Teie rühmas tugiisik?
- 2.3.1 Kuivõrd toetab tugiisiku olemasolu erivajadusega lapse kaasamist õppe- ja kasvatustegevusse?
- 2.3.2 Millised on Teie ülesanded koostöös tugiisikuga?
- 2.3.3 Millised on tugiisiku ülesanded?
- 2.3.4 Kuidas jagunevad ülesanded lapse toetamisel Teie ja tugiisiku vahel? (Mida kumbki teeb?)
- 2.4 Kuidas Te teete koostööd oma rühmas, et kõik lapsed oleksid õppetegevustesse maksimaalselt kaasatud?
- 2.4.1 Kuidas Te kavandate rühma meeskonnas õppe- ja kasvatustegevust? (Mida täpsemalt selleks teete? Kes on kaasatud kavandamisele? Tooge palun näiteid).
- 2.4.2 Kuidas kujunevad ülesanded meeskonnaliikmete vahel õppe- ja kasvatustegevuse läbiviimisel?
- 2.5 Kuidas Teie teete koostööd teiste kolleegidega tuge vajavate laste toetamiseks?
- 2.5.1 Kellega Te lasteaias koostööd teete?
- 2.5.2 Milles seisneb koostöö tuge vajavate laste toetamisel?
- 2.5.3 Millised head küljed või takistused esinevad koostöös?

3. Takistused, mis eksisteerivad kaasava hariduse rakendamisel lasteaias.

- 3.1 Millised tegurid takistavad Teie arvates kaasava hariduse rakendamist lasteaias?
- 3.2 Millised raskused on Teil rühmas tekkinud seoses tuge vajavate lastega? (enda teadmised, oskused, valmisolek tegelemiseks erivajadustega lastega)
- 3.3 Kuidas mõjutab kaasava hariduse rakendamist laste arv rühmas?

4. Õpetajate toimetuleku toetamine kaasava hariduse rakendamisel.

- 4.1 Kuivõrd oluline roll on õpetaja pideval professionaalsel arengul kaasava hariduse rakendamisel?
- 4.2 Kuivõrd toetab kaasava hariduse rakendamist tugispetsialistide olemasolu lasteaias? Milles see seisneb?
- 4.3 Millist tuge Te vajate juhtkonna poolt kaasava hariduse rakendamiseks?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Angela Toht,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Kaasava hariduse rakendamine ja lasteaiaõpetajate tegevused kõikide laste kaasamisel tavarühmas ühe lasteaia näitel“, mille juhendaja on Pille Nelis reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Angela Toht

22.05.2023